

20.1. ლიზინგი

სალიზინგო ოპერაციები, როგორც საბანკო დაკრედიტების ალტერნატივა, წარმოადგენს კაპიტალდაბანდების ფინანსირების განსაკუთრებულ და მეტად პერსპექტიულ ფორმას. მიუხედავად იმისა, რომ ლიზინგურ ოპერაციებს უმეტესად არასაბანკო დანესებულებები განახორციელებენ, მათ მაინც საბანკო ოპერაციათა ერთ-ერთ სახეობას მიაკუთვნებენ, ვინაიდან სწორედ ბანკები გვევლინებიან უმნიშვნელოვანეს კრედიტორებად ლიზინგის დროს. განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებისათვის ლიზინგი ფართოდ გავრცელებული მოვლენაა, რომელმაც, სამწუხაროდ, საქართველოში ჯერჯერობით ვერ დაიკავა სათანადო ადგილი.

ლიზინგის განმარტების სხვადასხვა ინტერპრეტაცია არსებობს და ამის მიზეზია ის რთული ურთიერთობები, რომლებიც ყალიბდება სალიზინგო ოპერაციების დროს და რაც განაპირობებს მისი არსისა და წარმოშობის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობას. უმეტეს შემთხვევაში ლიზინგი განიმარტება, როგორც მანქანების, მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებებისა და სანარმოო დანიშნულების ნაგებობების გრძელვადიანი არენდა (იჯარა). ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობაში ლიზინგი განიმარტება, როგორც „კრედიტი-არენდა“, „არენდის ფინანსირება“ ან „ფინანსურ არენდასთან დაკავშირებული ოპერაციები“.

არ არსებობს ერთიანი ვერსია ლიზინგური ოპერაციების წარმოშობის შესახებ. მეცნიერთა ნაწილის აზრით, ლიზინგთან დაკავშირებული ეკონომიკურ-სამართლებრივი ურთიერთობები მიეკუთვნება სამეურნეო ურთიერთობების ისტორიის უახლეს პერიოდს, თუმცა, ისტორიული დოკუმენტებით დასტურდება, რომ ლიზინგური ოპერაციები საზოგადოების ეკონომიკური ურთიერთობების ისტორიის განუყოფელი ნაწილია. ისტორიკოსებისა და ეკონომისტების ნაწილი ფიქრობს, რომ ლიზინგური გარიგებები ჯერ კიდევ შუმერების დროს არსებობდა. არსებობს ასევე არცთუ უსაფუძვლო აზრი, რომ არისტოტელე თავის ტრაქტატში „სიმდიდრე მდგომარეობს გამოყენებაში და არა მხოლოდ საკუთრების უფლებაში“ სწორედ ლიზინგის იდეას შეეხო.

ეკონომიკურ ლექსიკონში ტერმინ „ლიზინგის“ (ინგლისური *leasing*-იდან – გაქირავება) დამკვიდრება დაკავშირებულია სატელეფონო კომპანია „ბელის“ ოპერაციებთან, რომელმაც 1877 წელს გადაწყვიტა, მოეძებნა სრულიად ახალი გზა თავისი პროდუქციის წარმატებით რეალიზაციისათვის – მან დაიწყო ტელეფონის აპარატების გაქირავება და არა გაყიდვა. მიუხედავად ამისა, პირველი სრულფასოვანი კომპანია, რომლისათვისაც ლიზინგი საქმიანობის მთავარი მიმართულება გახდა, დაარსდა მხოლოდ 1952 წელს სან-ფრანცისკოში. ამის შემდეგ იწყება სალიზინგო კომპანიებისა და ასევე ბანკების მიერ ლიზინგის ოპერაციების ზრდის ბუმი. ლიზინგის პოპულარიზაციის მთავარი მიზეზი გახდა ის უპირატესობები და სარგებელი, რომელთაც ლიზინგის მომხმარებლები იღებდნენ წარმოების ტექნიკური გადაიარაღებისას.

ლიზინგი გახდა ძირითადი საშუალებების იჯარის ყველაზე პერსპექტიული ფორმა, რომელიც ფართოდ გამოიყენება თანამედროვე განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში. სალიზინგო კომპანიებისა და ბანკების ლიზინგური ოპერაციები ხელს უწყობენ გამოთავისუფლებული სანარმოო სიმძლავრეების მოძრაობას და სამრეწველო და კომერციული კომპანიების მოთხოვნილე-

ბების დაკმაყოფილებას მათ მიერ მოწყობილობების გამოყენებაში. ფინანსური რესურსების დეფიციტის შემთხვევაში ლიზინგური ოპერაციები ხელს უწყობენ ბევრი კომპანიის გადარჩენას გაკოტრებისაგან მათი წარმოების ტექნიკურ აღჭურვისა და გადაიარაღების უზრუნველყოფით.

თავისი ფართო გაგებით **ლიზინგი** არის საკუთრებითი ურთიერთობების რთული კომპლექსი, რომელიც დაკავშირებულია ქონების შექმნასა და მის შემდეგ გადაცემასთან დროებით სარგებლობაში გრძელვადიანი იჯარის საფუძველზე. ეკონომიკური შინაარსით, ლიზინგი რთული სავაჭრო, ფინანსური და საკრედიტო ოპერაციაა, რომლის საშუალებითაც ხდება ინვესტიციების ფინანსირებისა და გასაღების სტიმულირება მანქანა-მოწყობილობების გრძელვადიანი იჯარის ფორმით და საკუთრების უფლების შენარჩუნებით ხელშეკრულების ვადის განმავლობაში.

განსხვავებით ჩვეულებრივი ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციისაგან, რომლის დროსაც საკუთრების უფლება გადადის გამყიდველიდან მყიდველზე, ლიზინგის დროს საკუთრების უფლება იჯარის საგანზე რჩება მის გამცემზე, ხოლო ლიზინგის მონაწილე მეორე მხარე – ლიზინგის მიმღები მხოლოდ მისი დროებით სარგებლობის უფლებას იღებს. როგორც წესი, სალიზინგო გარიგების ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ ლიზინგის მიმღებს უფლება ეძლევა შეიძინოს ლიზინგის ობიექტი შეთანხმებული ფასით, გააგრძელოს ლიზინგის ხელშეკრულება ან დაუბრუნოს იგი მფლობელს.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ლიზინგი ჰგავს კრედიტს, რომლის ობიექტსაც წარმოადგენს მოწყობილობათა შექმნა. ძირითადი საშუალებების შესაძენად აღებული კრედიტის დროს მსესხებელი დაფარვის გრაფიკის შესაბამისად ახდენს ძირითადი ვალის დაფარვას და, ამავდროულად, ბანკი კრედიტის დაბრუნების უზრუნველსაყოფად ინარჩუნებს საკუთრების უფლებას დაკრედიტების ობიექტზე კრედიტის სრულად დაფარვამდე. ლიზინგის დროსაც ლიზინგის მიმღებს შეუძლია გახდეს იჯარით აღებული ქონების მფლობელი მხოლოდ ხელშეკრულების ვადის გასვლისა და მისი ღირებულების სრულად დაფარვის შემდეგ. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ ასეთი მსგავსება მხოლოდ ფინანსური ლიზინგისათვისაა დამახასიათებელი, განსხვავებით ოპერაციული ლიზინგისაგან.

ლიზინგისათვის დამახასიათებელია წინააღმდეგობრივი, ორმაგი ბუნება. აღნიშნული ორბუნებოვანება გამოიხატება იმით, რომ:

- ერთი მხრივ, თავისი ეკონომიკური ბუნებით, ლიზინგი – ესაა სახსრების დაბანდება ძირითად საშუალებებში დაბრუნებითობის პრინციპით. ძირითადი საშუალებების დროებით გადაცემის შემდეგ მფლობელი იბრუნებს მათ უკან წინასწარ განსაზღვრული დროის შემდეგ, ანუ სახეზეა ვადიანობისა და დაბრუნებითობის პრინციპები. გარდა ამისა, მფლობელი იღებს გასამრჯელოს, ანუ სახეზეა ფასიანობის პრინციპი. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ლიზინგი შეესაბამება საკრედიტო ურთიერთობებს და ატარებს საკრედიტო გარიგებისათვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს;
- მეორე მხრივ, გამომდინარე იქიდან, რომ ლიზინგის დროს ოპერირება ხდება არა ფულადი, არმედ სანარმოო ფორმით, იგი ჰგავს ინვესტიციებს.

ლიზინგის არსისა და ბუნების უკეთ გასაგებად საჭიროა განისაზღვროს ამ ოპერაციების მთავარი ელემენტები, რომელთაც მიეკუთვნება:

- 1) ლიზინგის ობიექტი;
- 2) ლიზინგის სუბიექტები;
- 3) ლიზინგის პერიოდი;
- 4) ლიზინგური გადახდები, ანუ ლიზინგის ფასი.

დავახასიათოთ ისინი ცალ-ცალკე:

1) ლიზინგის ობიექტად შეიძლება მოგვევლინოს ნებისმიერი ძირითადი საშუალების ელემენტი, რომელიც არ იხარჯება (არ ნადგურდება) სანარმოო ციკლში. ობიექტის ხასიათიდან გამომდინარე, განასხვავებენ მოძრავი და უძრავი ქონების ლიზინგს:

მოძრავი ქონების ლიზინგის ობიექტებია:

- სატრანსპორტო საშუალებები (თვითმფრინავები, ვერტმფრენები, გემები, სატვირთო და მსუბუქი ავტომობილები და სხვ.);
- სამშენებლო ტექნიკა;
- სხვა სანარმოო მონყობილობები.

უძრავი ქონების ლიზინგის ობიექტებს მიეკუთვნებიან სანარმოო დანიშნულების შენობები და ნაგებობები.

2) ლიზინგის სუბიექტები არიან მხარეები, რომლებიც მონაწილეობენ ლიზინგური ოპერაციის დროს და უშუალო კავშირი აქვთ ლიზინგის ობიექტთან. კლასიკური ლიზინგისათვის დამახასიათებელია ურთიერთობების სამმხრივი ხასიათი, ანუ სალიზინგო გარიგების დროს სახეზეა სამი სუბიექტი, ესენია:

- **ლიზინგის ობიექტის მომწოდებელი** – ესაა სანარმოო სიმძლავრეების მწარმოებლები ან მომწოდებლები. ლიზინგის მომწოდებლებად გვევლინებიან უშუალო მწარმოებლები ან სავაჭრო კომპანიები;
- **ლიზინგის გამცემი** – ესაა მხარე, რომელიც ყიდულობს ძირითად საშუალებებს მომწოდებლისაგან და ხდება მისი მესაკუთრე, ხოლო შემდეგ გადასცემს მას ლიზინგის მიმღებს იჯარით გარკვეული ვადით. ლიზინგის გამცემად გვევლინებიან სპეციალიზებული სალიზინგო კომპანიები და ბანკები, ასევე კომპანიები, რომელთაც აქვთ სალიზინგო ოპერაციების განხორციელებისათვის საჭირო ფინანსური შესაძლებლობები;
- **ლიზინგის მიმღები** – ესაა მხარე, რომელიც იღებს სანარმოო სიმძლავრეებს ლიზინგის გამცემისაგან იჯარით გარკვეული ვადითა და პირობებით.

სხვადასხვა გარემოებიდან გამომდინარე, სალიზინგო გარიგების მონაწილე მხარეების, ანუ სუბიექტების რაოდენობა, შეიძლება გაიზარდოს ან, პირიქით, შემცირდეს. ზემოაღნიშნული სამი მხარის გარდა, ზოგ შემთხვევაში შეიძლება ჩაერთონ საბროკერო კომპანიები, რომელთა როლი მხოლოდ შუამავლობით შემოიფარგლება და ასეთი შუამავალი შეიძლება რამდენიმე იყოს. სუბიექტების რაოდენობა სალიზინგო გარიგების დროს შეიძლება შემცირდეს, თუკი მომწოდებელი და ლიზინგის გამცემი ერთი და იგივე პირია.

რაც შეეხება სალიზინგო კომპანიებს, რომლებიც არიან ამ ურთიერთობების მთავარი მონაწილეები, იყოფიან ვინრო სპეციალიზაციისა და უნივერსალურ სალიზინგო კომპანიებად:

- **ვინრო სპეციალიზაციის სალიზინგო კომპანიებს** საქმე აქვთ მხოლოდ ერთი სახეობის ან ერთი ტიპის ლიზინგის ობიექტთან, მაგალითად: ავტომობილები, თვითმფრინავები ან სამშენებლო ტექნიკა. როგორც წესი, ასეთ კომპანიებს აქვთ ლიზინგის ობიექტების გარკვეული მარაგი და შეუძლიათ პირველი მოთხოვნისთანავე დააკმაყოფილონ კლიენტის მოთხოვნილებები. ძალიან ხშირად სალიზინგო კომპანიები თვითონ ახორციელებენ ლიზინგის ობიექტის ტექნიკურ მომსახურებას და ახდენენ მისი ნორმალური ფუნქციონირების მონიტორინგს;
- **უნივერსალური სალიზინგო კომპანიები** იჯარით გასცემენ სხვადასხვა ტიპის ძირითად საშუალებას. ისინი ლიზინგის მიმღებებს აძლევენ მომწოდებლის ამორჩევისა და შეკვეთის გაკეთების შესაძლებლობას. მნიშვნელოვანია, რომ სალიზინგო კომპანიები იშვიათად არიან რეალურად დამოუკიდებელი, მეტწილად ისინი არიან მსხვილი სამრეწველო, სავაჭრო, სადაზღვევო კომპანიებისა და ბანკების შვილობილი კომპანიები ან ფილიალები. კომერციული ბანკების ჩართვა სალიზინგო მომსახურების ბაზარზე განპირობებულია ორი ძირითადი ფაქტორით:
 - პირველი, ლიზინგი მოითხოვს მსხვილ კაპიტალდაბანდებას, ბანკები კი თავისუფალი ფულადი სახსრების მთავარი განმკარგველები არიან;
 - მეორე, სალიზინგო მომსახურება თავისი ბუნებით ახლოსაა საბანკო დაკრედიტებასთან და მის ალტერნატივად გვევლინება. კონკურენცია ფინანსურ ბაზარზე აიძულებს კომერციულ ბანკებს, ჩაერთონ სალიზინგო ბაზარზე, როგორც უშუალოდ, ისე დამოუკიდებელი სალიზინგო კომპანიების დაკრედიტების გზით.

3) ლიზინგის პერიოდი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია სალიზინგო გარიგების დროს და ესაა სალიზინგო ხელშეკრულების მოქმედების ვადა. გამომდინარე იქიდან, რომ ლიზინგი გრძელვადიანი ურთიერთობის ფორმაა, მისი მოქმედების ვადის განსაზღვრას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. სალიზინგო ხელშეკრულების ვადის განსაზღვრისას ლიზინგის მიმღებისა და გამცემის მიერ გაითვალისწინება რიგი ფაქტორებისა, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია:

- **ლიზინგის ობიექტის (ძირითადი საშუალებების) ექსპლოატაციის ვადა.** აღნიშნული ფაქტორი განისაზღვრება მისი ტექნიკური მონაცემებით. რა თქმა უნდა, ლიზინგის ხელშეკრულების ვადა არ უნდა იყოს ლიზინგის ობიექტის შესაძლო ექსპლოატაციის ვადაზე მეტი. ზოგიერთ ქვეყანაში კანონმდებლობით განსაზღვრულია ლიზინგის ხელშეკრულებისა და ლიზინგის ობიექტის ექსპლოატაციის მინიმალური და მაქსიმალური შესაბამისობა;
- **ლიზინგის ობიექტის ამორტიზაციის პერიოდი,** როგორც წესი, უნდა ემთხვეოდეს ლიზინგის ხელშეკრულების პერიოდს;
- **სასესხო კაპიტალის ბაზრის განვითარების ტენდენციები.** ვინაიდან სალიზინგო კომპანიები ფართოდ იყენებენ საბანკო კრედიტებს, გრძელვადიანი დაკრედიტების საპროცენტო განაკვეთები გავლენას ახდენენ სალიზინგო შეთანხმების ვადაზე;
- **ინფლაციური მოლოდინი.**

4) ლიზინგური გადახდების, ანუ ლიზინგის ფასის განსაზღვრა – ესაა ყველაზე რთული საკითხი ლიზინგის გარიგების დადებისას. მიუხედავად მსგავ-

სებისა, საბანკო დაკრედიტებასა და ლიზინგს შორის ლიზინგის ფასის განსაზღვრა, როგორც წესი, უფრო რთული პროცესია და მოითხოვს სპეციფიკურ ცოდნასა და გამოცდილებას.

თანამედროვე სალიზინგო ურთიერთობები მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან, თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ ლიზინგური ურთიერთობების სახეობებს შორის საზღვრები ყოველთვის არაა მკაფიო და გამოხატული. ლიზინგის სახეობების დიფერენცირება ხდება გარიგების ფორმის, მისი ხანგრძლივობის, მხარეთა ვალდებულებების ჩამონათვალის, ლიზინგის ობიექტების, მათი ამორტიზაციის პირობების, ლიზინგური გადახდების ტიპისა და სხვა მახასიათებლების მიხედვით.

თანამედროვე ეკონომიკურმა მდგომარეობამ და ლიზინგის ბაზრის განვითარებამ უზრუნველყო ლიზინგის ოპერაციების სხვადასხვა ფორმის ჩამოყალიბება. სხვადასხვა ნიშან-თვისებებიდან გამომდინარე, სალიზინგო ოპერაციების კლასიფიკაცია ხდება შემდეგი ნიშნებით:

- 1) ლიზინგის ობიექტის გამოსყიდვის ხარისხი;
- 2) სალიზინგო გარიგების მონაწილეთა შემადგენლობა;
- 3) განეული მომსახურების მოცულობა;
- 4) სალიზინგო გადახდების ხასიათი;
- 5) ლიზინგის ობიექტის ტიპი;
- 6) ლიზინგის ობიექტის ასაკი.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1) გამოსყიდვის ხარისხის მიხედვით ლიზინგის დაყოფა ხდება ოპერაციულ და ფინანსურ ლიზინგად. დავახასიათოთ ისინი:

- **ოპერაციული ლიზინგი** – ესაა საიჯარო ურთიერთობა, რომლის დროსაც ლიზინგის გამცემის ხარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია ლიზინგის ობიექტის შექმნასა და შენახვასთან, არ ანაზღაურდება სრულად ერთი სალიზინგო კონტრაქტის ფარგლებში. ოპერაციული ლიზინგისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ნიშან-თვისებები:
 - ოპერაციული ლიზინგის ობიექტს წარმოადგენს უფრო ფართოდ გამოყენებადი და პოპულარული ძირითადი საშუალებები;
 - ოპერაციული ლიზინგის შესახებ ხელშეკრულება იდება შედარებით მოკლე ვადით, რომელიც მნიშვნელოვნად მცირეა ლიზინგის ობიექტის ფიზიკური ცვეთის ვადაზე;
 - ოპერაციული ლიზინგის მიმღებს ნებისმიერ დროს შეუძლია ხელშეკრულების დარღვევა;
 - ოპერაციული ლიზინგის გამცემის მიზანს არ წარმოადგენს ლიზინგის ობიექტთან დაკავშირებული საკუთარი დანახარჯების ამოღება ერთი კონტრაქტიდან;
 - ოპერაციული ლიზინგის ობიექტის განადგურების ან დაზიანების რისკს გასწევს ლიზინგის გამცემი, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულებით შეიძლება განსაზღვრული იყოს ლიზინგის მიმღების გარკვეული პასუხისმგებლობა ამ კუთხით;
 - ოპერაციული სალიზინგო ანაზღაურება (ფასი) ბევრად მაღალია, ვიდრე ფინანსური ლიზინგის დროს, რაც გამომწვეულია იმით, რომ ლიზინგის გამცემი, დანახარჯების სრულად ამოღების გარანტიის არარსებობის გამო, იძულებულია გაითვალისწინოს ყველა რისკი,

რაც აისახება კიდევ ლიზინგის ფასში. ეს რისკებია: ახალი ლიზინგის მიმღების დროულად ვერმოძებნა, ლიზინგის ობიექტის მწყობრიდან გამოსვლა, ხელშეკრულების ვადამდელი შეწყვეტა.

ოპერაციული ლიზინგის ვადის გასვლის შემდეგ ლიზინგის მიმღებს შესაძლებლობა აქვს:

- დაუბრუნოს ლიზინგის ობიექტი ლიზინგის გამცემს;
- გააგრძელოს ლიზინგის ხელშეკრულების ვადა მისთვის უფრო ხელსაყრელი პირობებით;
- იყიდოს ლიზინგის ობიექტი საბაზრო ღირებულებით.

ლიზინგის მიმღებნი აცნობიერებენ, რომ ძირითადი საშუალებების ფლობა გარკვეულ რისკებთანაა დაკავშირებული. ამ რისკებიდან აღსანიშნავია: მორალური ცვეთა, რენტაბელობის შემცირება გამოშვებულ პროდუქციაზე მოთხოვნის კლების გამო, მწყობრიდან გამოსვლა, მომსახურების ხარჯები და მათი შესაძლო ზრდა და ა. შ. აქედან გამომდინარე, ლიზინგის მიმღებნი ამ რისკების თავის არიდებას ოპერაციული ლიზინგის მეშვეობით ცდილობენ. ლიზინგის ამღებნი ოპერაციულ ლიზინგს ამჯობინებენ იმ შემთხვევებში, როცა ძირითადი საშუალებები სჭირდებათ შედარებით მოკლე პერიოდით (სეზონური სამუშაოები, ერთჯერადი გამოყენება), ასევე მათთვის ნაკლებად ცნობილი მონოპოლიზაციის შემთხვევაში ან თუკი მოსალოდნელი შემოსავლები ვერ უზრუნველყოფენ ლიზინგის ობიექტის გამოსყიდვას და ა. შ. ამიტომ, როგორც წესი, ოპერაციულმა ლიზინგმა გავრცელება პოვა ისეთი დარგებში, როგორებიცაა: ტრანსპორტი, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა და სხვ.

- **ფინანსური ლიზინგი** – ესაა შეთანხმება, რომელიც ითვალისწინებს თავისი მოქმედების ვადის განმავლობაში ლიზინგური გადახდების განხორციელებას და რომელთა საშუალებითაც ხდება ლიზინგის ობიექტის ღირებულების დაფარვა. ფინანსური ლიზინგისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ნიშან-თვისებები:

- ლიზინგური შეთანხმების დიდი პერიოდი, რომელიც, როგორც წესი, ახლოსაა ლიზინგის ობიექტის ექსპლოატაციის ვადასთან;
- მესამე მხარის – ლიზინგის ობიექტის მომწოდებლის (მომწოდებელი ან უშუალო მწარმოებელი) მონაწილეობა გარიგებაში;
- ხელშეკრულების ვადამდელი განწყვეტის შეუძლებლობა. რა თქმა უნდა, პრაქტიკაში არსებობს ხელშეკრულების ვადამდელი შეწყვეტის შესაძლებლობის შემთხვევებიც, მაგრამ ამ დროს ფასი მნიშვნელოვნად მაღალია;
- როგორც წესი, ლიზინგის ობიექტის მაღალი ღირებულება, ანუ საქმე ეხება დიდ კაპიტალდაბანდებებს.

ფინანსური ლიზინგის ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ ლიზინგის მიმღებს შესაძლებლობა აქვს:

- შეიძინოს ლიზინგის ობიექტი ნარჩენი ღირებულებით;
- დადოს ახალი კონტრაქტი ნაკლები ვადით და შელავათიანი პირობებით;
- დაუბრუნოს ლიზინგის ობიექტი ლიზინგის გამცემს.

იმის გამო, რომ ფინანსური ლიზინგი ჰგავს გრძელვადიან საბანკო დაკრედიტებას და მოითხოვს დიდ კაპიტალდაბანდებებს, ფინანსური ლიზინგის ბაზარზე მნიშვნელოვან მოთამაშეებად გვევლინებიან ბანკები და ფინანსური კომპანიები.

2) მონაწილეთა შემადგენლობის მიხედვით სალიზინგო ოპერაციები იყოფა ირიბ, პირდაპირ და დაბრუნებით ლიზინგად:

- **ირიბი ლიზინგის** შემთხვევაში ლიზინგის ობიექტი ლიზინგის მიმღებზე გადადის შუამავალის მეშვეობით. ცხადია, ეს შუამავალი არის ლიზინგის გამცემი – სალიზინგო კომპანია ან კომერციული ბანკი;
- **პირდაპირი ლიზინგის** დროს ლიზინგის ობიექტის მომწოდებელი და ლიზინგის გამცემი ერთი და იგივე პირია და უშუალოდ, შუამავლის გარეშე გადასცემს ლიზინგის ობიექტს ლიზინგის მიმღებს;
- **დაბრუნებითი ლიზინგი** წარმოადგენს პირდაპირი ლიზინგის ნაირსახეობას და მისი თავისებურება ისაა, რომ ძირითადი საშუალების მფლობელი მიჰყიდის საკუთარ ქონებას სალიზინგო კომპანიას, ხოლო შემდეგ იღებს უკან იჯარით. ასეთი, ერთი შეხედვით, უცნაური გარიგების მიზეზია ძირითადი საშუალებების მესაკუთრის ლიკვიდობის პრობლემა, როცა იგი განიცდის ფულადი სახსრების მწვავე დეფიციტს, ასეთი ფორმით ახდენს საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

3) განუული მომსახურების მოცულობის მიხედვით სალიზინგო ოპერაციები იყოფა წმინდა, სრული მომსახურებით და ნაწილობრივი მომსახურებით განხორციელებულ ლიზინგად:

- **წმინდა ლიზინგის დროს** ლიზინგის ობიექტის მთელ მომსახურებას საკუთარ თავზე იღებს ლიზინგის მიმღები;
- **ლიზინგი სრული მომსახურებით** გულისხმობს ლიზინგის ობიექტის სრულ მომსახურებას ხელშეკრულების ვადის განმავლობაში ლიზინგის გამცემის მხრიდან;
- **ლიზინგი ნაწილობრივი მომსახურებით** ითვალისწინებს ლიზინგის გამცემის მხრიდან ლიზინგის ობიექტის მხოლოდ ნაწილობრივ მომსახურებას ხელშეკრულების ვადის განმავლობაში.

4) სალიზინგო გადახდების ხასიათის მიხედვით ლიზინგი იყოფა ფულადი ფორმით გადახდილი, კომპენსაციური და შერეული გადახდების ფორმის ლიზინგად:

- **ლიზინგი ფულადი გადახდებით** ითვალისწინებს ანაზღაურებას მხოლოდ ფულადი ფორმით;
- **კომპენსაციური ლიზინგი** არის საიჯარო გადახდები ლიზინგის ობიექტის მეშვეობით გამოშვებული პროდუქციის მიწოდებით;
- **ლიზინგი შერეული გადახდების ფორმით** გულისხმობს საიჯარო გადახდების ორივე ფორმის კომბინაციას (ფულადი გადახდები და კომპენსაციური ლიზინგი).

5) ლიზინგის ობიექტის ტიპის მიხედვით გვაქვს:

- მოძრავი ქონების ლიზინგი;
- უძრავი ქონების ლიზინგი.

6) ლიზინგის ობიექტის ასაკის მიხედვით გვაქვს:

- ახალი ძირითადი საშუალებების ლიზინგი;
- ექსპლოატაციაში ნამყოფი ძირითადი საშუალებების ლიზინგი.

ლიზინგი ფინანსირების შედარებით ახალი ინსტრუმენტია, მაგრამ დაკრედიტების ტრადიციული სახეობებისაგან განსხვავებით, იგი რიგი უპირატესობებით ხასიათდება. ამ უპირატესობებიდან უმთავრესია ის, რომ მენარმეს საშუალება ეძლევა დაიწყო საკუთარი საქმე აუცილებელი ძირითადი ფონდების შესაძენად საჭირო სახსრების მხოლოდ ნაწილის არსებობის შემთხვევაშიც.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ თუკი ფულადი სახსრების დროებით გადაცემისას შეიძლება გაძნელებული იყოს მათი დანიშნულებით და ეფექტიანად გამოყენების კონტროლი (კრედიტის მიზნობრიობა), ლიზინგის დროს ეს პრობლემა აღარ არსებობს, ვინაიდან უშუალოდ საწარმოო საშუალებების გადაცემას აქვს ადგილი.

ლიზინგი ხასიათდება რიგი **უპირატესობებით** ამ ოპერაციების მონაწილე ყველა მხარისათვის:

- მონყობილობების მწარმოებლებისა და მათი მომწოდებლებისათვის ფართოვდება საწარმოო საშუალებების გასაღების ბაზრები;
- სალიზინგო კომპანიები, ანუ ინვესტორები, იღებენ მოგებას განხორციელებული კაპიტალდაბანდებებიდან შედარებით დაბალი რისკის ფასად ჩვეულებრივ დაკრედიტებასთან შედარებით. სალიზინგო ოპერაციის დასრულებამდე სალიზინგო კომპანია რჩება ლიზინგის ობიექტის მესაკუთრედ და გარიგების ჩაშლის ან ლიზინგის მიმღების გაკოტრების შემთხვევაში შეუძლია მოითხოვოს ლიზინგის ობიექტის რეალიზება და ზარალის ანაზღაურება. ამასთან, ბევრ ქვეყანაში ბანკები იღებენ გარკვეულ საგადასახადო შეღავათებს სალიზინგო ოპერაციების განხორციელებისას;
- ლიზინგის მიმღებები, როგორც მონყობილობების მომხმარებლები, იღებენ ძვირადღირებულ, უახლესი ტექნოლოგიებისა და საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების შესაძლებლობას მცირე სალიზინგო ფასად. აღნიშნული ფაქტორი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში საწარმოო სიმძლავრეების გადაიარაღების თვალსაზრისით, მათი მორალური ცვეთიდან გამომდინარე;
- ქვეყნის ეკონომიკაში ხდება საწარმოო სიმძლავრეების მუდმივი გადაიარაღებისა და ახალი საქმის წამოწყების სტიმულირება.

საბოლოოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ სალიზინგო ოპერაციის ორგანიზება დამოკიდებულია კონკრეტული ქვეყნის კანონმდებლობის თავისებურებებსა და ტრადიციებზე. საქართველოში მოქმედებდა 2002 წელს მიღებული კანონი „სალიზინგო საქმიანობის ხელშეწყობის შესახებ“, რომელიც გაუქმებულ იქნა 2011 წლის ოქტომბერში, სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების შეტანიდან გამომდინარე. სამოქალაქო კოდექსში ლიზინგს დათმობილი აქვს მეოთხე თავი.

კანონით „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საბანკო საქმიანობის სახეობებში შესულია „საწარმოებისა და ორგანიზაციების თხოვნით მონყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებებისა და სხვა ქონების შეძენა და იჯარით გაცემა (ლიზინგი)“. სალიზინგო ოპერაციები, უფრო სწორად – „მიკროლიზინგი“, ასევე შედის 2006 წელს დამტკიცებული კანონით „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ განსაზღვრულ მიკროსაფინანსო საქმიანობის სახეობებში.

რაც შეეხება სალიზინგო კომპანიებს, მათი რაოდენობა საქართველოში სულ რამდენიმეა და მათი ნაწილი წამყვანი ქართული კომერციული ბანკების შვილობილი კომპანიებია.

ქართულ კომერციულ ბანკებში ლიზინგის ოპერაციების ბუღალტრული აღრიცხვა ხორციელდება „საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის და ანგარიშთა გეგმის გამოყე-

ნების ინსტრუქციის“ შესაბამისად. ლიზინგური ოპერაციებისა და მათთან დაკავშირებული შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვისათვის გამოიყენება სხვადასხვა ანგარიშები. მათ შორის ფინანსური ლიზინგის აღრიცხვისათვის გამოიყენებული აქტიური ანგარიშები:

- **2303.** ფინანსური ლიზინგი (ეროვნული ვალუტით);
- **2313.** ფინანსური ლიზინგი (უცხოური ვალუტით).

ინსტრუქციის შესაბამისად, მოცემული ანგარიშები გამოიყენება კომერციული ბანკის მიერ კლიენტებისათვის ფინანსური ლიზინგით – იჯარით გადაცემული აქტივების სახით წარმოდგენილი სესხების აღსარიცხავად (ნაგებობები, კომპიუტერული მოწყობილობა და სხვ.). დოკუმენტის თანახმად, იჯარა წარმოადგენს ფინანსურ ლიზინგს, თუ იგი აკმაყოფილებს ხუთი პირობიდან ერთს მაინც:

- 1) საკუთრების უფლება ნაგებობებზე ან მოწყობილობებზე გადადის მოიჯარეზე იჯარის ვადის ბოლოს.
- 2) მოიჯარეს აქვს შესაძლებლობა, დადებული გარიგების ვადის დასრულების შემდეგ იჯარით აღებული აქტივი იყიდოს ფიქსირებული ფასით ან იჯარის დამთავრებისას შეიძინოს განსაზღვრული ფასით.
- 3) ლიზინგის ვადა შეადგენს აქტივის ფუნქციონირების ნორმატიული ვადის 80%-ს მაინც. ფუნქციონირების ვადა წარმოადგენს ნორმატიულ პერიოდს, რომლის შედეგად აქტივი მთლიანად ამორტიზებულად ითვლება.
- 4) ლიზინგის მიხედვით გადასახდელები შეადგენენ მიმდინარე ფასებით მოწყობილობის ღირებულების 90%-ს მაინც. ღირებულება მიმდინარე ფასებში, ჩვეულებრივ, წარმოადგენს ლიზინგის კონტრაქტში აღნიშნულ ფასს. იქ, სადაც ლიზინგის შეთანხმებაში მოცემული ღირებულება მითითებული არ არის, იგი შეიძლება განისაზღვროს როგორც თანხა, რომლის მიხედვითაც, აქტივები შეიძლება შეფასდეს საქმეში კარგად ჩახედულ და ამ გარიგების შესრულების მსურველ მყიდველებსა და გამყიდველებს შორის კომერციული გარიგების შესრულებისას.
- 5) საიჯარო აქტივები სპეციფიკური ხასიათისაა, ასე რომ, მხოლოდ მოიჯარეს შეუძლია გამოიყენოს ისინი მნიშვნელოვანი მოდიფიკაციის გარეშე.

თუ ზემოთ მოცემული კრიტერიუმებიდან არც ერთი არ სრულდება, ლიზინგის შეთანხმება განიხილება, როგორც ოპერაციული ლიზინგი. ოპერაციული ლიზინგის აღრიცხვისათვის განკუთვნილია ჯგუფი 292, რომელიც შედის კლასში 29 (ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები) და მოიცავს 6 სალარე ანგარიშს:

- **2921.** მიწა;
- **2922.** შენობა-ნაგებობები;
- **2923.** კომპიუტერები და საკომუნიკაციო მოწყობილობები;
- **2924.** სატრანსპორტო საშუალებები;
- **2925.** ავეჯი და მოწყობილობები;
- **2926.** დანარჩენი ძირითადი საშუალებანი.

მოცემული ანგარიშები გამოიყენება იმ ძირითად საშუალებათა აღსარიცხავად, რომლებიც ბანკმა კლიენტებს გადასცა ოპერაციული ლიზინგით. როგორც აღინიშნა, ოპერაციულად ითვლება ლიზინგი, რომელიც არ აკმაყოფილებს ფინანსური ლიზინგის მოთხოვნებს.

რაც შეეხება პასივში ასახულ სალიზინგო ოპერაციებს, აქ შედის:

- **4303.** ვალდებულებები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **4313.** ვალდებულებები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით).

მოცემული ანგარიშები გამოიყენება კომერციული ბანკის ფინანსურ ლიზინგთან დაკავშირებული ვალდებულების აღსარიცხავად (ძირითადად შენობა და კომპიუტერული მოწყობილობები).

სალიზინგო ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლებისა და განეული ხარჯების აღრიცხვისათვის გამოიყენება შემდეგი ანგარიშები:

- **7033.** შემოსავლები ოპერაციული ლიზინგიდან (ეროვნული ვალუტით);
- **7034.** შემოსავლები ფინანსური ლიზინგიდან (ეროვნული ვალუტით);
- **7043.** შემოსავლები ოპერაციული ლიზინგიდან (უცხოური ვალუტით);
- **7044.** შემოსავლები ფინანსური ლიზინგიდან (უცხოური ვალუტით);
- **9033.** ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **9034.** ხარჯები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (ეროვნული ვალუტით);
- **9043.** ხარჯები ოპერაციული ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით);
- **9044.** ხარჯები ფინანსური ლიზინგის მიხედვით (უცხოური ვალუტით).

20.2. ფაქტორინგი

სამენარმეო საქმიანობაში ხშირად იქმნება სიტუაცია, როცა ხელშეკრულების თანახმად, ერთი მხარე (გამყიდველი, მომწოდებელი) ანაზღაურებას იღებს არა მის მიერ საქონლის თუ მომსახურების მიწოდებისთანავე, არამედ გარკვეული პერიოდის შემდეგ. ასეთი გარიგებების მაგალითებია კომერციული კრედიტი, განვადება, სათამაშუქო კრედიტი.

საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების გარიჟრაჟზე სამენარმეო სფეროში, განსაკუთრებით კი – ვაჭრობაში, მეტად მნიშვნელოვანი როლის შესრულება დაიწყო საკომისიო, იმავე სავაჭრო აგენტებმა, რომელთაც მოიხსენიებდნენ ფაქტორებად (ინგლისური სიტყვიდან **Factor** – „შუამავალი“, „სავაჭრო აგენტი“). მათ ფუნქციებში შედიოდა, ერთი მხრივ, პროდუქციის მწარმოებლების პროდუქციის რეალიზაცია, მეორე მხრივ კი, მათი წარმოების დაკრედიტება და ავანსების გაცემა. კომისიონერი (ფაქტორი) ყიდდა საქონელს და გამოწერდა ანგარიშს საკუთარი სახელით გამყიდველის სახელის მითითების გარეშე. არცთუ იშვიათად ფაქტორი საქონელს ყიდდა განვადებით და საკუთარ თავზე იღებდა საკრედიტო რისკს. ასეთი მექანიზმების არსებობის მაგალითია ჯერ კიდევ **XVII** საუკუნეში ინგლისში შექმნილი ე. წ. „ფაქტორთა სახლი“ (**House of Factors**).

განვითარების შემდეგ ეტაპზე ზოგიერთმა საკომისიო აგენტმა უარი განაცხადა კომერციულ ფუნქციებზე (ანუ გაყიდვაზე) და მთლიანად გადაერთო მათი კლიენტების მომსახურების ფინანსურ მხარეებზე. ასევე ფაქტორებმა დაიწყეს მწარმოებლების საგადახო მოთხოვნების (ანუ მყიდველებისადმი წარდგენილი ანგარიშ-ფაქტურების) პირდაპირი შესყიდვა. როგორც ეკონო-